

Futuroológ: Systém sa preklopí na budúci rok

Tina Čorná | 6. septembra 2011 7:00

O nastávajúcom roku 2012 vydali svoje svedectvo Mayský kalendár aj hollywoodsky kasový trháč. Vedci, ktorí sa zaoberajú budúcnosťou našej civilizácie vecne, zas tvrdia, že sa o rok zmení celý svetový ekonomický systém. "Nie je to cyklická kríza, ale transformačná," hovorí slovenský futuroológ Ivan Klinec. Tvrdí, že nastane čas etiky.

Futuroológ Ivan Klinec

Autor: Robert Hüttner, *Pravda*

Prečo školstvo na Slovensku stále upadá? Nestačí azda na zmenu jediné politické rozhodnutie, aby sa kvalitné vzdelanie konečne stalo prioritou?

Ak chceme zastaviť tento deštruktívny trend, bez pevného politického rozhodnutia to nepôjde. Stačí si uvedomiť, že pri zrode úspechu ázijských krajín stáli práve politické rozhodnutia ich vlád spred desiatich – dvadsiatich rokov o potrebe pozdvihnúť vzdelanostnú úroveň širokých vrstiev obyvateľstva. Sú to stovky projektov a úsilie množstva univerzít a škôl, v celej Ázii sa ľudia stále učia, vlády to podporujú a ich krajiny sa rozvíjajú preto, že ľudia sú vzdelaní.

O aké projekty ide?

Napríklad v Číne sa na pozdvihnutie vzdelanostnej úrovne obyvateľstva realizujú dva. Je to projekt 211, ktorý má za cieľ kultivovať vysokovzdelanú elitu pre potreby zabezpečenia národných stratégií ekonomického a spoločenského rozvoja. Podieľa sa na ňom 112 univerzít a vysokých škôl. Druhým je projekt 985, ktorý je zameraný na pozdvihnutie úrovne čínskeho vzdelávacieho systému a podieľa sa na ňom približne 34 univerzít. Projekty sú finančne dobre zabezpečené a priamo prepojené so zvyšovaním konkurencieschopnosti čínskej ekonomiky. Školstvo a vzdelanie sú v Číne významnou prioritou rozvoja. Zato nám na Slovensku stačia obyčajné heslá, že budujeme znalostnú spoločnosť, ale školy čoraz viac upadajú a sú v katastrofálnom stave.

Od Novembra '89 žiadna vláda neprišla s jasným rozhodnutím, že nebude šetriť na školstve. Aký zámer vlastne mali a majú naši volení zástupcovia s budúcnosťou svojich voličov?

Od začiatku tu boli zle stanovené priority. Svetový trh ani ekonomickú konkurenciu nezaujíma, či sa u nás hlásajú pravicové heslá alebo ľavicové, ale či sa naši ľudia dokážu uplatniť tam, kde treba naozaj niečo vedieť. Ak nemajú také vzdelanie, aké majú iní, je to prirodzene bezpredmetné. Ako spozorovala Brigita Smögnerová, keď pracovala v Londýne – síce tam pôsobia celé ročníky absolventov našich vysokých škôl, ale väčšinou robia len

pomocnú pracovnú silu. Je to ukážka úrovne nášho vysokého školstva a univerzít.

Čím si vysvetľujete, ako ľahko a na dlhé roky sme sa zmierili s východiskami Mikloša a Dzurindu, že Slovensko môže konkurovať svetu jedine lacnou pracovnou silou?

Je to zastaraná ekonomická teória, že lacná pracovná sila je konkurencieschopná. Nie je to pravda. To, že Európa nemôže konkurovať svetu lacnou pracovnou silou, napísal Oswald Spengler, autor Zániku Západu, ešte na začiatku 20. storočia. Už vtedy tvrdil, že človek, čo žije v Európe, v západnej civilizácii – a to sa týka aj nás – nedokáže konkurovať ľuďom, ktorí žijú v Ázii. Nedokáže pracovať za podobných podmienok, lebo by sa fyzicky zničil a zahynul. Západná civilizácia mala jedinečnú šancu vážne konkurovať svetu, keď ľudia okolo Ala Gora realizovali víziu informačnej spoločnosti, ktorá je založená na skvelom vzdelaní a drahej pracovnej sile. Sú tu teda dva koncepty – lacná a drahá pracovná sila. No lacná pracovná sila už nie je dobrá ani pre rozvojové krajiny, aj tie naplno investujú do vzdelania.

Prečo sme sa práve my rozhodli urputne držať lacného, neperspektívneho variantu?

Zrejme preto, že po roku 1989 sa hodilo cez palubu dlhodobé strategické plánovanie a prognózovanie. Odrazu to nebolo žiaduce. Až okolo roku 2000, keď EÚ pripravovala Lisabonskú stratégiu a Ivan Mikloš bol pri moci, pustil sa so svojimi kolegami aj do prípravy prognóz, ktoré neskôr vyústili do iniciatívy Minerva. Boli to akési pokusy o víziu znalostnej ekonomiky a spoločnosti, lebo to vyžadovala únia. Stratégia obsahovala príliš veľa cieľov a vlastne sa ani nedala zrealizovať. Dlhodobé aspekty sa v politike aj tak neocitli, iba sa aplikovala ideologická interpretácia ekonomických poučiek vytrhnutých z kníh. Len sa prevrátilo znamienko, že nič z toho, čo bolo za komunizmu, už nesmie platiť. A záujem o budúcnosť a dlhodobé smerovanie odrazu nikto nepotreboval. Napríklad Václav Klaus, inak bývalý prognostik, ktorý celé roky chodil po svete a poučoval, ako má fungovať „správny kapitalizmus“, sa o budúcnosť určite nezaujímal. Bol najmúdrejší. A skončilo sa to katastrofálne, lebo jediné, čo sa tu zmenilo, bolo vlastníctvo. Ale zaostávanie za vyspelým svetom sa zväčšilo.

Ako sme si predstavovali „naš kapitalizmus“?

Islandský sociológ a ekonóm Johann P. Árnason napísal štúdiu o postkomunistických krajinách, kde ukazuje, ako komunistickí hospodári zabetónovali ekonomickú štruktúru, keď sa snažili napodobňovať Západ, čím prakticky zastavili vývoj. Ekonomická štruktúra v západných krajinách sa dynamicky vyvíjala a komunizmus tak zaostal o desiatky rokov, pretože sa vyvíjať prestal. Po roku 1989 urobili postkomunistické krajiny tú istú chybu. Pokúsili sa kopírovať systém západných krajín, ale osvojili si iba vybrané parametre. A systém opäť zabetónovali. V tom 1989 roku si povedali, že jediné, čo charakterizuje západné krajiny, je súkromné vlastníctvo, a preto keď sa všetko sprivatizuje, dosiahnu automaticky svetovú úroveň. Napríklad môj kolega sociológ vtedy rozprával, že keď sa podniky sprivatizujú, budú automaticky generovať vedecko-technický pokrok. No vývoj išiel inak. Vlastnícka štruktúra sa síce zmenila, ale podniky neboli konkurencieschopné, vedecko-technický pokrok negenerovali a väčšina zanikla.

Ficova vláda prišla s vlastným pokusom získať kompetentnú víziu pre Slovensko až do roku 2030. V hre bol i Prognostický ústav SAV. Ako to dopadlo?

Prognostický ústav SAV vtedy už nebol schopný personálne zabezpečiť tvorbu vízie. Preto napokon túto úlohu riešil Ekonomický ústav SAV, ktorý však nemal pripravené zásadné metodologické východiská. Vízia vznikala improvizáciou, pričom už na začiatku nebolo zadefinované, čo to tá vízia vlastne je.

Takže keď sa u nás politici obrátia na odborníkov, nenájdu ich?

Tí, čo robia u nás „vízie“, produkujú niečo, čo sa na ne vôbec nepodobá. Vo svete takéto vízie robia celé tímy vzdelaných odborníkov a používajú na to metodologické nástroje vyvinuté na pôde futurologie. Ide o akési high-tech spoločenských vied. Na porovnanie spomeniem napríklad Malajziu, kde sa systematicky realizuje 30-ročná vízia premeny Malajzie na modernú a vzdelanú spoločnosť s názvom Wawasan 2020, ktorú naštartoval začiatkom 90. rokov vtedajší premiér Mahathir bin Mohamad. Krok po kroku sa tento zaostávajúci kút zeme

dostáva z periférie do centra diania.

Vráťme sa k našim odborníkom...

U nás sa politici nemajú na koho obrátiť už len preto, že keď nám dávajú za vzor Fínsko, vzápätí nespomenú, že tam napríklad pôsobí vyše 900 futuroológov, vyškolených profesionálov, ktorí robia dlhodobé projekty do budúcnosti. Je to významná súčasť fínskeho ekonomického zázraku. Fínski odborníci chodia po celom svete a vytvárajú najrôznejšie scenáre budúceho vývoja. Napríklad majú alternatívne scenáre aj na to, ako asi bude vyzeráť ich najdôležitejší sused Rusko v roku 2030. U nás nie sú ľudia školení na také niečo. Nevedia rozmýšľať o alternatívach budúcnosti. Fínsko sa s obľubou používa ako abstraktný vzor, ale čo tam v skutočnosti robia a koľko to stojí energie, ale aj politického porozumenia, to tu málokto vie. Pričom futuroológiu, dlhodobé myslenie a tvorbu dlhodobých vízií a stratégií veľmi podporuje priamo EÚ, ktorá na to dáva veľké prostriedky. Má množstvo projektov, ale Slovensko sa na nich prakticky vôbec nezúčastňuje.

Prečo?

Okrem iného azda aj preto, že už pred rokom 1989 nebolo žiaduce zaoberať sa možnými scenármi budúcnosti. Zahraničná literatúra bola nedostupná a pre väčšinu bolo scestným zaoberať sa budúcnosťou ako takou. Budúcnosť bola predsa určená a nalinkovaná. Prejavuje sa to aj dnes, keď sa pozrieme, ako odvážne sa hocikto vyjadruje o kríze. Rôzni experti hovoria prvé, čo im zide na myseľ, väčšinou rôzne nezmysly. Najvypuklejšie je to, keď hodnotia osud EÚ. Pritom ide o dlhodobé procesy, ktoré Európa vytvára niekoľko desiatok rokov. Nie je to tak, že teraz sa zruší euro a zasa bude nejaká ideológia vládnuť v rámci jedného štátu.

Ako sa cítite vy ako vedec, futuroológ v tejto situácii?

U nás sú na tom celoplošne zle všetky spoločenské vedy. A úplne zlyhali ekonomické vedy. Napríklad takmer 40-členná Katedra ekonomickej teórie na Ekonomickej univerzite sa upriamila na jedinú „dostupnú“ teóriu - hlavného ekonomického prúdu. Vo svete je bežné zaoberať sa celou škálou ekonomických teórií od minulých po súčasné, od hlavného prúdu po alternatívne. Na Slovensku sa napríklad nikto podrobne nezaoberá Kondratievovou teóriou dlhých vln, ktorá opisuje 50-, 60-ročný ekonomický cyklus sprevádzaný boomom a nasledovaný depresiou. Alebo v čase krízy - ako dnes - by sa zišiel expert na svetoznáme dielo ekonomického klasika a rodáka z Moravy Josepha Aloisa Schumpetera, ktorý analyzuje konjunktúrne cykly a krízy kapitalistickej spoločnosti. Potom by boli aj vyjadrenia o kríze presnejšie a odbornejšie. Žiaľ, jeho základné viacväzkové práce neboli preložené ani do slovenčiny, ani do češtiny, hoci napríklad v japončine je prístupné celé Schumpeterovo dielo.

Napokon je prirodzené, keď niekto začne tvrdiť, že do takéhoto školstva už ani netreba nič investovať?

Nie je to vôbec prirodzené - je to, akoby niekto vyhlásil, že už nič nevloží do ošarpanej budovy, lebo si radšej počká, kým sa opraví sama a začne sa lesknúť. No ale potom už nič investovať netreba. Doničené školstvo, zdravotníctvo, vedu potrebujeme postaviť na nohy. A keď sa povie „investovať“, automaticky to predpokladá skôr či neskôr výnos. Vo vyspelých krajinách a v Ázii predsa vkladajú do vedy, vzdelania, výskumu veľa prostriedkov nie preto, že majú peňazí nazvyš alebo že sú nejakí vedymilní, ale preto, že z toho majú veľký zisk. Keď sa vytvárajú moderné znalostné sektory ekonomiky, zaisťuje sa tým konkurencieschopnosť krajiny. Neslúžia na to, aby vedec na javisku predvádzal svoje teórie, ktoré ovláda naspamäť, ako v cirkuse, a tak si na seba zarábala. Vedci vo vyspelých krajinách prispievajú k rastu ekonomík a potom sa adekvátne podieľajú aj na ich výsledkoch. Aj finančne.

Aký model budúcnosti vyznávajú euroskeptici? Napríklad SAS už dnes pochováva euro - akú víziou vlastne ponúka ľuďom, za ktorých tu rozhoduje?

Títo ľudia práveže nehovoria o žiadnej vízii, pravdepodobne ju ani nemajú. Únia sa však vytvára niekoľko desiatok rokov evolučným spôsobom a jej inštitúcie vždy zaostávali za jej vývojom. Keď sa pozrieme na dokumenty, ako sa vytvára EÚ, jasne vidíme tlak globálnej ekonomiky, aby sa Európa viacej integrovala. Dnes tu máme ešte silnejší tlak na väčšie prepojenie a trend je taký, že ak chce EÚ prežiť, musí sa transformovať do podoby, ako sú

napríklad Spojené štáty americké. Spojené štáty európske by mohli fungovať na podobných princípoch ako USA.

Skeptici však spochybňujú samotnú podmienku „ak chce EÚ prežiť“. Oni o to nestoja.

Keď porovnáme ekonomiky sveta, zistíme, že najväčšia pripadá na EÚ. Máme tu teda úniu s vlastnou menou a dôležitými orgánmi. Nemá síce spoločnú armádu či políciu, ale evolučným spôsobom sa postupne približuje k podobe federálneho celku. Vytvára sa teda nový štát, nová supervelmoc, ktorá si bude postupne dotvárať štruktúru a potrebné stratégie. Sme súčasťou vytvárajúcej sa supervelmoci, ktorá je najväčšia na svete, až potom sú USA, tretia je Čína. Určite je výhodnejšie byť súčasťou takejto supervelmoci, ako ostať na periférii. Dobrý príklad, ako by sme skončili, keby sme boli mimo tohto procesu, je Mexiko a Nové Mexiko, ktoré boli kedysi na rovnakej úrovni a teraz Mexičania húfne utekajú do USA.

Čo charakterizuje ľudí, ktorí tu, zo Slovenska, ohrozujú projekt spoločnej Európy?

Oni vôbec neberú do úvahy žiadnu budúcnosť. Keď sa prešlo na euro, naši politici stratili niektoré nástroje – nemôžu riadiť menu, lebo sa to robí na vyššej úrovni. A čím viac sa EÚ centralizuje, tým viac sa moc posúva smerom dohora a stávajú sa z nich provinční politici. Strácajú moc, lebo ju spoločnosť presúva do iného centra. Nemajú takú dôležitosť, po akej túžia. Takže teraz by ju najradšej získali naspäť.

Aj za cenu „mexikanizácie“?

Ak teoreticky pripustíme, že by sa Slovensko vyčlenilo, musíme si uvedomiť, že už teraz je v západných krajinách 400- až 500-tisíc ľudí zo Slovenska, ktorí tam odišli za prácou. Ak by sa mali odrazu vrátiť, nájdú zamestnanie doma? Ak by sa vrátila slovenská koruna, bola by nestabilná a pre našu krajinu by sa to mohlo skončiť katastrofou. Integrované procesy, ktoré smerujú z EÚ, sú dobré aj preto, že sme konečne začali trochu uvažovať o dlhodobjšom smerovaní spoločnosti.

Pri SaS je zaujímavý paradox, ako na jednej strane presadzuje model slabého štátu, na druhej strane využíva jeho zvyšný potenciál na to, aby Slovensko „robilo problémy“ veľkým hráčom v únii, keď potrebujú rýchle rozhodnutia...

Pojem národného štátu je zastaraný. Voľakedy platil, ale teraz sa už vytvára niečo ako trhový štát. Štát, ktorý funguje v tých istých hraniciach, zmenili sa však princípy a charakter jeho fungovania. Korporácie, globálne siete, globálne problémy narušili ekonomickú suverenitu krajín na celom svete. Asi tretina bývalých národných ekonomík sa stala súčasťou globálnej korporatívnej štruktúry, na ktorú národné vlády nemajú páky. Iba asi dve tretiny bývalej národnej ekonomiky sa ešte dajú riadiť a ovplyvňovať vládou krajiny. Určite je pre niektorých našich politikov lákavá predstava, aby sme sa uzavreli a odizolovali, aby si to tu oni riadili, ako uznajú za vhodné, ale to už je len prázdna predstava. Čistá suverenita s ekonomikou prepojenou s transnacionálnymi štruktúrami sa už naspäť získať nedá.

Definitívne?

Áno, a navyše, keď počujem tvrdenia rôznych pravicových ekonómov, že keby sa dôsledne aplikovala ich hospodárska politika, dosiahli by sme vyrovnaný rozpočet, tak sú to iba slová. Spojené štáty boli najúspešnejšie v čase Clintona a Ala Gora, ktorí boli 8 rokov pri moci a dosiahli posledné tri roky po sebe prebytkový štátny rozpočet. Potom prišiel Bush mladší, po roku sa prebytok roztopil a ten vyrovnaný štátny rozpočet tam nie je doteraz.

Ako si vysvetľujete ekonomický úspech Clintonovho obdobia?

Clinton s Alom Gorom robili hospodársku politiku s perspektívou do budúcnosti. Podporovali technológie, mali asi 20 podporných federálnych programov a stratégií na rôznych úrovniach. Za 8 rokov vytvorili 20 miliónov pracovných miest. Keby sme v tom čase robili podobné politiky, aj pre nás by to znamenalo asi 400-tisíc pracovných miest v nových sektoroch, pretože niečo zaniká a niečo nové vzniká. U nás je však stále štruktúra hospodárstva rovnaká.

Prečo sa nezmenila?

Väčšina našich politikov a ekonómov žije v predstave, že ekonomika je akoby vytrhnutá z času... Aj dnes v spoločnosti panuje predstava, že vonkajší vývoj sa nás netýka. Že táto kríza sa začala v Amerike a tam sa aj stratí. Nemusíme nič robiť. Stačí čakať a všetko zasa ožije

samo od seba.

Teraz je to dajme tomu trochu inak. Aj tí ľudia, čo sa doteraz o futurologiu nezaujímali, sú znepokojení a zaujímajú sa prinajmenšom o to, čo bude ďalej. Aký je charakter súčasnej krízy?

Určite nie je cyklická. Táto kríza je transformačná. Končí sa to, čo bolo doteraz – priemyselná, industriálna spoločnosť. Dobre to vidno na USA, kde priemyselné oblasti odchádzajú do minulosti a na ich miesto nastupujú nové technológie. Keď sa pozeráme, ako sa obchoduje na burzách, pôsobí to ako veľký chaos. V tomto chaose je však vnútorný poriadok – odstraňuje to, čo už nikto nechce, a vyzdvihuje to, čo musí prísť. Technológie a siete idú dohora a priemysel klesá. A táto zmena bude kulminovať.

Kedy?

Keď sa hovorí, že v roku 2012 by mal nastať koniec doterajšieho sveta, a nie apokalypsa, tak niektorí futuroológovia hovoria, že práve na budúci rok sa bude preklápať aj celosvetový ekonomický systém. Globálny systém narazil na svoje limity a musí zmeniť pravidlá hry. A nemá na to desiatky rokov, ale musí to spraviť veľmi rýchlo. Napríklad keď sa vytváral euroval, únia musela rýchlo improvizovať, aby sa nezrútila mena a celá ekonomika. Očakávaná mimoriadna zmena by mala znamenať aj zmenu fungovania všetkých ekonomík sveta, aj zmenu ich priorit. A, samozrejme, zmenu postavenia človeka v novom ekonomickom systéme.

Kam táto zmena vedie?

Ekonomické systémy sa budú musieť zmeniť na „predvídateľné“. Musia vedieť anticipovať - od jednotlivca cez podniky, organizácie, štát až po globálnu úroveň štruktúr, ktoré sa budú zaoberať dlhodobým smerovaním do budúcnosti. Bude to prostriedok, aby sa civilizácia preorientovala z režimu, keď štáty medzi sebou bojujú, na režim spolupráce. Globálne problémy už presiahli hranice schopností jednotlivých štátov a ľudstvo ich bude musieť riešiť vo väčších celkoch, spoločnými silami. Chtiac-nechtiac sa ľudia budú musieť zaoberať vývojom na niekoľko desiatok rokov dopredu. A budú tak robiť spolu. Riešenia budú teda spoločné a globálne s dosahom na jednotlivé krajiny i na jednotlivých ľudí.

Americký expert Philip Bobbitt nevyklučuje, že spomínanou veľkou udalosťou môže byť aj svetový konflikt. Ved' ľudia, čo majú moc, sa jej nikdy nechcú v mene spolupráce dobrovoľne vzdáť...

V roku 2008 sa v rámci najväčšieho futurologického projektu – projektu Milénium - urobila štúdia, ako bude vyzeráť ekonomický systém, ktorý sa bude vytvárať najbližších 20 rokov. A na prvé miesto vystúpilo kľúčové slovo etika, čo sa ozaj nikde nespomína. Práve etika by sa mala do roku 2030 stať rozhodujúcim prvkom nového ekonomického poriadku. Koncept etickej trhovej ekonomiky je už popísaný. Teraz ho treba ešte realizovať v praktickom živote.

Keď sa pozriete na dnešnú mapu sveta, nevnímate výzvu na etické správanie, keď ide o zisk, ako prázdnu frázu?

Ako fráza to znie najmä preto, že ekonomická teória sa stala abstraktným modelom plným čísiel. No keď sa pozrieme do minulosti, všetci veľkí ekonómovia tvrdili, že práve etika bola nosným princípom ekonomík, ktoré fungovali. Počnúc Adamom Smithom aj neviditeľná voľná ruka trhu mala byť etická. Teraz sa vytvárajú zdola nové modely ekonomického a podnikateľského správania, napríklad také hodnotovo orientované bankovníctvo, rôzne eticky nastavené investície, a naberá to na sile. Máme pred sebou 20 rokov, keď by sa to malo zrealizovať a nežiaduce a nemorálne formy správania by sa mali v ekonomike marginalizovať. Počíta sa aj s tým, že rating firiem sa bude hodnotiť aj z etického hľadiska - ako a kde taká firma pôsobí a ako sa správa.

Akú etickú hodnotu majú ratingové agentúry?

Nemajú ju. Aspoň nie v súčasnosti. No teraz sú podstatné výzvy pre ľudstvo ako celok – ako napríklad zmenšiť rozdiel medzi chudobnými a bohatými. Cesta k riešeniu vedie jednoznačne cez etiku. Keď budú investori investovať do miestneho rozvoja, hoci im pôjde o menšie priame zisky. Vždy je lepšie, keď sa investuje do rozvoja a dlhodobo sa dosiahne väčšia stabilita. Etika

sa ekonomicky vypláca.

Miloš Zeman, bývalý český premiér a prognostik, nedávno poznamenal, že on vidí priamu spojitosť medzi vedeckou prognózou a antiutópiou. Dokumentoval to na románe Jevgenija Zamjatina My, v ktorom ruský spisovateľ už začiatkom 20. rokov minulého storočia opísal totalitu stalinizmu. Vaša vízia zas pôsobí ako ozajstná utópia...

Nesúhlasím. U nás je napríklad nezamestnanosť jeden z najväčších problémov, ktorý sa však naozaj vyriešiť dá, a veľmi efektívne. Vo svete je dobre známy koncept, ktorý rozpracoval belgický podnikateľ Gunter Pauli pod názvom Modrá ekonomika. Jeho kniha s rovnakým názvom má podtitul Desať rokov, sto inovácií, sto miliónov pracovných miest. Ide o poslednú správu pre Rímsky klub. Pauli v nej opísal sto inovácií, ktoré napodobňujú prírodu. Všetky ich aj odskúšal v praxi – napríklad v Strednej Amerike alebo v Afrike, kde sa podarilo skvele obnoviť zničené oblasti okolo pralesov. Vo svojom koncepte vychádza z toho, že príroda nepozná nezamestnanosť, lebo v prírode je zamestnaný úplne každý. A chorá je spoločnosť, ktorá má 30 percent nezamestnaných a k tomu väčšinou mladých ľudí. Pauliho podnikateľský model by sa dal úplne reálne použiť aj v zničených regiónoch na Slovensku. Ak by sme zrealizovali projekty na báze Modrej ekonomiky, mohli by sme na Slovensku do desiatich rokov vytvoriť 400- až 500-tisíc pracovných miest. Namiesto toho, aby sme sa snažili získavať rýchle peniaze investíciami, aké sú dnes bežné, musíme sa zamerať na obnovu lokálnej ekonomiky.

Čo sa musí stať, aby sme prestali byť hlúpi?

Panuje tu problém negatívneho videnia. Medzi politikmi aj medzi ľuďmi. Politici hovoria o občanoch tejto krajiny, že sú leniví, nechce sa im robiť, že vedci, učitelia, umelci a už aj študenti sú príživníci. Tento pohľad sa musí zmeniť. Už Tomáš Baťa hovoril, že najväčšia sila ekonomiky je samotný človek. Keď si niekto založí rodinu a chce sa o ňu postarať, tak robí, a ak za to dostane nejaké peniaze, tak robí viac a vytvorí hodnoty. Ide tu o pozitívny prístup - že človek nie je lenivý a že ho netreba poháňať nejakými drábmi a nútiť čosi robiť.

Takže neurážať človeka - je u nás už vlastne pozitívny prístup?

Taká je rétorika našich dnešných politikov... Človeku treba dať priestor a príležitosti, aby si ako vždy v minulosti dokázal vytvoriť podmienky pre rodinu. Veď každý človek, čo si založí rodinu, má vyššiu ambíciu pre seba a svoje deti, ako si „vyskladať“ sociálne dávky od štátu. Väčšina ľudí má záujem pracovať, normálne žiť, dôstojne existovať a túži po lepšej budúcnosti pre svoje deti.

Naši ľudia sú teda pripravení započúvať sa do nových pozitívnych vízií?

Áno, ale politici ich neponúkajú, lebo ich nemajú. Tak ako ich, naopak, mal Mahathir bin Mohamad. keď Malajzii ponúkol víziu, že ekonomika sa môže zmodernizovať a pozdvihnúť, že ľudí treba vzdelávať, dať im školy, oni potom spravia svoju prácu dobre a vôbec ich netreba naháňať priamou silu alebo nejakým ekonomickým násilím. Že keď ich budeme nútiť nejakými nástrojmi, tak potom budú akože robiť. To je vlastne proti ľudským právam – aby jeden druhému hovoril – daj mi moc a ja na teba teraz vymyslím páky, ako ťa prinútim robiť. Spolupráca by mala nahradiť násilie a vylúčenie. Budúcnosť je v radosť z vytvoreného.

Ako si takú víziu predstavujete vy?

Mali by sme sformulovať východiská od bodu tu a teraz, až po „čo ďalej“ - chceme sa dostať niekde, kde sa nachádzajú Nemci, Rakúšania, Japonci, alebo inde? Na nejakú reálnejšiu pozíciu? Realizačná stratégia sa nedá naplniť za päť rokov, ale za desať sa dá. Ak sa tu vytvorí pozitívna vízia a preberieme prvky Modrej ekonomiky, nezamestnanosť sa dá radikálne znížiť, možno aj celkom odstrániť. Musíme obnoviť vlastný vývoj. Existuje taký pojem, ako je učená spoločnosť. Či už je to celá spoločnosť, alebo len organizácia, mali by sme sa učiť na vlastných chybách – neopakovať ich a usilovať sa robiť tak, ako to už odskúšali vyspelé krajiny.

Ak sa vrátíme k problému vyvolanému globalizáciou, kam až budú narastať?

V istom zmysle globálna ekonomika už narazila na svoje limity, nemá sa kde rozpínať. Takže sa bude musieť orientovať dovnútra a nastane trend obnovovania lokálnej ekonomiky z

miestnych zdrojov. Ľudia začnú obnovovať to, čo bolo zničené globalizáciou.

Takže kríza zohráva pozitívnu úlohu katalyzátora?

Vždy, keď je kríza, trhá a uvoľňuje väzby a štruktúry, ktoré sú zabetónované. Dnes jasne vidíme, že sieťová organizácia je výkonnejšia ako hierarchická, ktorá dominuje v našich krajinách a nedokáže už konkurovať novým výzvam. Únia už dávno dáva veľké prostriedky na výskumy založené na sieťovej organizácii, spájajúcej inštitúcie aj jednotlivcov.

Vy ako vedec stále veríte, že sa u nás odrazu z ničoho nič nájde na vedu toľko prostriedkov, koľko potrebuje?

Sú to stovky európskych projektov, na ktorých sa Slovensko stále nezúčastňuje. Väčšinou sú naše vedecké inštitúcie také chudobné, že nemajú pre svojho výskumníka peniaze ani na cestu na konferenciu či na účastnícky poplatok. Som presvedčený, že sa to musí skončiť a na vedu sa začne dávať viac. Ak dáme na vedu viac, viac aj získame. A budeme civilizovanejší. Sme predsa súčasťou EÚ. Slovensko by malo čím skôr začať kopírovať efektívne rozhodnutia rozvinutejších krajín. V EÚ je veda prioritou, musí sa stať prioritou aj na Slovensku.

SAS vystupuje v tom zmysle, že nechce nikoho podporovať a už vôbec nie kopírovať, a blokuje rozhodnutia vlády voči EÚ...

Je veľká chyba, že sa malé krajiny takto správajú. My sme sa stali členmi klubu najvyspelejších krajín, máme voľný prístup k technológiám, naši ľudia môžu študovať, kde chcú, môžu nájsť prácu v rôznych inštitúciách, kde sa robí ozajstná veda. Tí starší si iste pamätajú, že kedysi platili rôzne embargá na vyspelé technológie. Dodnes mnohé krajiny, čo k týmto technológiám majú sťažený prístup, ich jednoducho kradnú a kopírujú pokútnym spôsobom. A my akoby sme si toto všetko neuvedomovali – nevyužívame ich, nezúčastňujeme sa na medzinárodných projektoch, nemáme technológiu ako prioritu hospodárskych politík, hoci je rozhodujúca. Je to paradoxné, akoby nás prestala zaujímať v momente, keď k nej máme voľný prístup.

Odkiaľ beriete presvedčenie, že sa u nás veci zmenia smerom k človeku?

Ak by sme zotrvali pri ekonomických teóriách, ktoré hovoria, že by malo existovať iba to, čo prináša zisk, mohli by sme už dnes zrušiť zdravotníctvo, vedu, školstvo, kultúru. Ostali by sme necivilizovanou, zaostalou krajinou, prepuklo by tu barbarstvo tak, ako je to napríklad v Afrike, kde sa rozpadávajú štáty, a svet by sa vrátil dozadu. Preto zákonite musí prísť vízia, ako by to malo vyzeráť. Keď sme sa už stali členmi klubu najvyspelejších krajín, tak by sme mali stáť o to, aby sme sa dostali na vyššiu úroveň, ako sme dnes. A na to potrebujeme konkrétnu stratégiu, ako na to. Napríklad takí lekári, čo chodia do zahraničia, dobre vedia, ako to tam funguje. Neverím, že by nedokázali vytvoriť funkčný systém v zdravotníctve na základe svojich zahraničných skúseností.

Cesta pre Slovensko je teda vláda odborníkov?

V Číne začali fungovať reformy lepšie po tom, čo sa na čelo vlády postavil fyzik s IQ okolo 200 bodov. Ideologické súboje medzi rôznymi ekonomickými teóriami sa raz musia skončiť, musíme vytvoriť strategickú víziu dlhodobého smerovania. Keď sa u nás robili strategické dokumenty, vždy sa v nich prejavilo, že sú šité na politické zafarbenie tej-ktorej vlády. Ak bola pri moci pravica, bolo to viac pravicové, ak ľavica - viac ľavicové. No malo by to byť robené tak, aby nás to priblížilo k vyspelým krajinám. Napodobiť a preniesť, čo sa dá, do našich podmienok. Otec čínskych reforiem Teng presadzoval múdrosť, že nie je dôležité, či je mačka čierna, alebo biela, dôležité je, že chytá myši. Táto múdrosť je dobrou inšpiráciou a východiskom do budúcnosti aj pre Slovensko.

Ivan Klinec (1961) - slovenský ekonóm, prognostik a futuroológ.

* Pracuje v Ekonomickom ústave SAV v oddelení metodológie výskumu budúcnosti a strategického vyhodnocovania.

- * V rokoch 1986 - 1989 pracoval v Kabinete pre Súhrnnú prognózu do roku 2010 EÚ SAV.
- * V rokoch 1989 - 2009 pôsobil v Prognostickom ústave SAV.
- * Má významný podiel na rozvoji futurologie ako vedy o budúcnosti na Slovensku.
- * Je autor a spoluautor radu kníh a prvej slovenskej vedeckej monografie o futurologii.
- * Vyučuje na Univerzite Palackého v Olomouci.
- * Od roku 1997 sa podieľa na najväčšom futurologickom projekte sveta – projekte Milénium, v súčasnosti pôsobí ako spoluvedúci stredoeurópskeho uzlu tohto projektu.
- * Poslednými scenármi z jeho dielne je súbor alternatívnych scenárov Slovensko 2036, Európa 2036 a Svet 2036.
- * Je členom Slovenskej asociácie pre Rímsky klub, predsedom Futurologickej spoločnosti na Slovensku, prvým podpredsedom Občianskej futurologickej spoločnosti v Prahe, členom World Future Society, členom World Transhumanist Association – Humanity+ a členom redakčnej rady futurologickej revue Dialogy s budúcnosti.